



Rinskje Bruinsma, lerares Engels in opleiding aan het Universitair Onderwijscentrum Groningen en het Fivelcollege, Delfzijl

'Hou vol en je leerlingen raken eraan gewend'

Rinskje Bruinsma (24) studeert aan de Rijksuniversiteit Groningen en is lio Engels aan het Fivelcollege in Delfzijl. Volgens haar is het grootste obstakel om de doeltaal te spreken in de les: beginnen in het Nederlands en/of de doeltaal te snel opgeven. 'Als je niet consequent bent, geef je een verkeerde boodschap.' Grammatica-uitleg mag in het Nederlands, maar ordemaatregelen kun je beter in de doeltaal doen. 'Engels spreken geeft mij een stukje aanzien, het verschaft mij meer status en macht, juist ook op het punt van orde.' Natuurlijk is daarvoor een belangrijke voorwaarde dat je over de vereiste fluency en woordenschat beschikt. Engels spreken helpt Rinskje om een ander leerklimaat te scheppen.

Ze begon de opleiding in januari en kreeg na de zomervakantie nieuwe klassen. Daarmee heeft ze afgesproken: in één van de wekelijkse lessen alleen nog maar Engels. Vervolgens breidde ze dat uit. In het begin leverde dat protesten op: 'Mevrouw, het is vandaag geen donderdag!' Eerst mochten de leerlingen nog Nederlands spreken, maar na enkele weken moesten ook zij in het Engels. Een ouderpaar pruttelde: al dat Engels was te moeilijk voor hun dochter. Maar bij het volgende gesprek waren dezelfde ouders positief.

Een voordeel is dat in de leergang alles in het Engels is. 'Geef jezelf en de klas drie of vier weken, hou vol en je leerlingen raken eraan gewend. Bouw het rustig op, creëer een stukje veiligheid. Ook in de brugklas lukt dat op den duur. Spreek in registers, aangepast aan het niveau van de klas, dus zo langzaam als nodig, met herhalingen en samenvattingen in andere woorden. Je krijgt feedback genoeg wat ze wel of niet begrijpen. Na een tijdje kun je zelfs grammatica in het Engels uitleggen, als je de terminologie snel even in het Nederlands erbij geeft.'

gang in 'jouw' taal aangesproken te worden? Voel je dat niet als een teken van kwaliteit van jouw lessen?

Doeltaal-voertaalladder

Er zijn patronen te zien in de situaties waarin docenten de doeltaal vaker en minder vaak gebruiken. In tabel 1 heb ik een aantal categorieën op een rijtje gezet, min of meer in een volgorde van 'makkelijk' naar 'moeilijk', een soort doeltaal-voertaalladder dus. Met andere woorden: je komt (in grote lijnen) van boven naar beneden telkens nieuwe weerstanden tegen die je als docent moet overwinnen om de doeltaal te (blijven) spreken. Die weerstanden zijn van uiteenlopende aard, onder andere inhoudelijk (belang en complexiteit van de boodschap) en sociolinguïstisch (welke taal gebruik ik in welke situatie tegenover wie?).

Zo'n doeltaal-voertaalladder kan helpen als stappenplan om het aantal situaties waarin je de doeltaal als voertaal gebruikt, geleidelijk uit te breiden, al dan niet in sectieverband. Tevens kan de ladder een graadmeter zijn van je professionaliteit op dit punt.

Maak voor de aardigheid eens een schatting hoeveel doeltaalwoorden langskomen in een gemiddelde les. Misschien een leestekstje van 200 woorden en pakweg drie woordenschat- en/of grammaticaoefeningen van in totaal 250 woorden, naar boven afgerond 500 voorgelezen woorden. Veel verder kom je niet met Nederlands als voertaal. Met de doeltaal als voertaal en een spreek-aandeel van de docent van 70% van een effectieve lestijd van 40 minuten kom je op 28 minuten à 150 woorden, dat is een 'taalbadje' voor je leerlingen van ruim 4000 doeltaalwoorden. In standaardklassentaal zitten veel dezelfde woorden, maar zeker het woord voor 'buurman', en verder bepaal je zelf welke onderwerpen je allemaal aankaart en welke woorden je daarbij gebruikt. Dat is spontaan gesproken taal, geen schrijftaal uit een boekje. Tel uit je leerwinst. Wat is zwemles zonder zwemmen? Dan mag tegenover zo'n 'taalbad' ook rustig een flink aandeel 'blokkendoos' staan.

Denk eens aan die oud-leerlingen die desgevraagd verklaren: 'Voor taal X had ik een docent(e) die vrijwel vanaf het begin de doeltaal sprak, dat was eerst schrikken, maar ik heb heel veel van haar/hem geleerd.'

Het gebruik van de doeltaal als voertaal vereist vakinhoudelijke, pedagogische en didactische kennis en vaardigheden. Het is en blijft een kwaliteitskenmerk van vreemdetalenlessen – en dus een criterium voor de professionaliteit van vreemdetalendocenten. ■



Foto: Anda van Riet

'Een spiekbriefje leren maken?!'

'Vmbo-leerlingen vinden boeken saai, duur en zwaar', zo luidde de ondertitel van een krantenartikel uit 'Trouw' van vorig jaar juli. Vmbo-leerlingen van het Minkema College uit Woerden beamen deze kritiek. Iris en Mirjam, kaderleerlingen uit de afdeling Zorg & Welzijn, klagen over de vele 'leuke' tekstjes tussendoor in hun verzorgingsboek: 'We hoeven die verhalen niet te leren. Dus waarom moeten we die dan lezen? Geef ons alleen maar de stukjes die we moeten stampen!' Schoolboekenmakers en -schrijvers maken de schoolboeken vaak te moeilijk voor vmbo'ers van de lagere niveaus.

Anne Toorenaar & Gert Rijlaarsdam

Vmbo-leerlingen van de afdeling Zorg & Welzijn krijgen op het Minkema College iedere drie weken een theorie-toets over het katern dat bij hun werkplek Zorg & Welzijn hoort. Ze vinden dat niet gemakkelijk. Docenten Zorg & Welzijn signaleren dat leerlingen grote moeite hebben deze (lange) theorieteksten te lezen en samen te vatten. Tegelijkertijd vinden docenten het lastig groepjes leerlingen de aandacht en hulp te geven die ze nodig hebben: leerlingen zijn met verschillende katernen en dus verschillende teksten en onderwerpen bezig. Kan het schoolvak Nederlands misschien een helpende hand

bieden? Bij dit vak komt het herkennen van hoofden bijzaken en van tekstverbanden volop aan bod. Leerlingen zouden deze vaardigheden in kunnen zetten om de lastige teksten van Zorg & Welzijn zich eigen te maken. Probleem voor leerlingen blijkt vooral dat ze niet de hoofd- van de bijzaken kunnen onderscheiden bij het doornemen van de theorie van hun praktijkvak.

Op het Minkema College besloten docenten Nederlands daarom om in samenwerking met docenten Zorg & Welzijn eigen materiaal te gaan ontwerpen. Dat moest ervoor zorgen dat:

1. leerlingen, aan de hand van betekenisvolle teksten, leren om hoofd- van bijzaken te onderscheiden en

leren om verschillende tekstverbanden te herkennen; 2. leerlingen werkvormen en strategieën aanleren die ze zoveel mogelijk zelfstandig kunnen toepassen in hun werkplekgroep.

Het concrete doel was dus om leerlingen te helpen om zelfstandig de theorietoets bij Zorg & Welzijn voor te kunnen bereiden. Maar in de praktijk bleek het nogal lastig om Nederlands deze ondersteunende rol te laten spelen.

Twee vliegen in één klap?

Docenten ontwierpen een viertal werkkaarten. Als stramien hiervoor werd goed gekeken naar de werkkaarten waar leerlingen ook bij Zorg & Welzijn aan gewend waren. Iedere werkkaart was in principe zelfinstruerend. Ook werd een vrij groot beroep gedaan op een goede en constructieve samenwerking binnen iedere groep. In de lessen Nederlands werkten leerlingen, indien organisatorisch mogelijk, in dezelfde werkplekgroepen als bij Zorg & Welzijn. Uiteindelijk mochten leerlingen bij Nederlands een samenvatting en spiekbrieftje maken voor hun theorietoets Zorg & Welzijn.

Werkkaart 1: wat vinden jullie hier nu van?

Als opwarmertje lazen leerlingen eerst de tekst 'Schoolboekteksten veel te moeilijk'. In deze tekst komen drie leerlingen en Inge Hofmans, een deskundige op het gebied van schoolboekteksten, aan het woord. Alle vier geven ze hun mening over schoolboekteksten. De tekst eindigt met een drietal tips van Hofmans aan leerlingen. Per groep schreven leerlingen 'mevrouw Hofmans' een brief met tips om het theorieboek van hun praktijkvak makkelijker leesbaar én leerbaar te maken.

Deze eerste les bleek een succes. Na een geanimeerde en enthousiaste groepsdiscussie kwamen de groepen tot deze conclusies:

- De teksten in schoolboeken zijn veel te lang, te langdradig en erg onoverzichtelijk.
- Schoolboekmakers schrijven alles door elkaar en houden geen duidelijke en goede volgorde aan.
- Ze gebruiken te veel kopjes en paragrafen.
- Ze schrijven te veel onbelangrijke dingen op.
- Een samenvatting aan het einde zou handig zijn.

Werkkaart 2: vragen & antwoorden

In de twee volgende lessen gingen leerlingen tijdens Nederlands aan de slag met het katern waarmee ze bij Zorg & Welzijn bezig waren en waarover hun eerstvolgende repetitie zou gaan. De kerngedachte van de ontwerpers van de werkkaart was: leerlingen moeten leren

goede vragen bij een tekst te stellen, want dan halen ze vanzelf de informatie eruit die ze nodig hebben voor hun toets. Als leerlingen goede vragen stellen, onderscheiden ze vanzelf hoofd- van bijzaken en maken ze gebruik van de verschillende tekstverbanden in een tekst.

Leerlingen moesten het katern in vier gelijke onderdelen verdelen. Iedereen diende voor zijn onderdeel goede vragen te bedenken. Binnen de groep moesten leerlingen daarna hun vragen uitwerken en elkaars vragen beantwoorden. In het katern moesten leerlingen de goede antwoorden markeren. Tot slot moesten de groepen bespreken of ze nu ook inderdaad belangrijke vragen hadden gesteld en of de gemarkeerde antwoorden hoofdzaken waren die teruggevraagd zouden worden op de repetitie.

De leerlingen bleken echter de nodige vraagtekens te zetten bij werkkaart 2. In de eerste plaats bleek het voor hen heel lastig om te zeggen wat belangrijke informatie is en wat niet. Veel leerlingen beaamden achteraf wat al tijdens de lessen was gezegd: 'Maar mevrouw, je kunt níét weten wat belangrijk is. Alles is belangrijk. Ik heb al heel vaak dat ik dacht dat ik echt de belangrijkste dingen had geleerd, maar dan had ik toch een onvoldoende.' Daarnaast misten leerlingen tijdens de lessen Nederlands de hulp en aanwezigheid van hun docenten Zorg & Welzijn, ze misten iemand die hen gewoon kon vertellen welke informatie uit de tekst nu echt inhoudelijk belangrijk was.

Werkkaart 3: nu de theorie

In de derde werkkaart werden de vier tekstverbanden (opsommingen, voorbeelden, meningen & argumenten, oorzaak & gevolg) uit de leergang Nederlands ingezet om iedere leerling als expert de gemarkeerde antwoorden uit de vorige lessen nog eens nader te laten bekijken. Als ze zichzelf belangrijke vragen bij de tekst stelden, wisten ze dan ook de belangrijkste tekstverbanden uit de tekst te halen?

Ook hier ontstonden er problemen. Voor de uitvoering van werkkaart 3 stond één lesuur, maar de meeste groepen bleken opvallend genoeg na vijf à tien minuten al klaar. Ondanks een duidelijke verwijzing op de werkkaart, kwam de leergang *Nieuw Nederlands* bij de meeste groepen niet eens op tafel. Slechts een enkeling nam de moeite om zichzelf echt te verdiepen in zijn of haar expertrol. Bij het opsporen van opsommingen en voorbeelden liepen leerlingen in rap tempo met hun markeerstift door hun katern heen: ze vonden heel veel opsommingen en heel veel voorbeelden. Hierbij gingen leerlingen voornamelijk af op de lay-out. Maar de teksten lazen ze nauwelijks of niet. 'Meningen & argumenten' of 'oorzaken & gevolgen' werden dan ook niet gevonden. Maar ook de groepen

die wel gemotiveerd aan de slag gingen, vonden deze tekstverbanden meestal evenmin. De meeste groepen wisselden elkaars bevindingen ook niet uit.

Werkkaart 4: van samenvatting naar spiekbrieftje

De laatste drie lessen waren bedoeld om van het katern een samenvatting, en van deze samenvatting weer een spiekbrieftje te maken. Het idee was dat leerlingen door werkkaarten 2 en 3 groepsgewijs uit te voeren inmiddels voldoende houvast en kennis over het hoofdstuk hadden om vrij gemakkelijk zelfstandig een samenvatting van het hele katern te maken. Maar door de enorme hoeveelheid tekst in één katern zagen leerlingen hier weinig heil in. Het maken van het spiekbrieftje was ook nog wat onwennig voor leerlingen. Bovendien wilden de meeste leerlingen (terecht) het spiekbrieftje pas op het allerlaatst maken. Het duurde voor hen immers nog minstens een week voordat bij Zorg & Welzijn de repetitie over het katern zou worden afgenomen. Toch ging een gedeelte van de leerlingen wel fanatiek aan de slag achter de computer.

Evaluatie

Ondanks alle extra inspanningen bij het vak Nederlands in dit project maakten leerlingen de theorietoets bij Zorg & Welzijn niet beter dan normaal. De twee kaderklassen maakten de toets 'Samenvatten/tekstverklaren' bij Nederlands evenmin beter dan voorafgaande jaren.

Wat waren de problemen en waardoor ontstonden deze? Leerlingen bleken veel behoefte te hebben aan ondersteuning door vakdocenten toen ze zich bogen over de leerstof. De leraar Nederlands kon hen natuurlijk bijstaan bij het schematiseren van de leerstof, maar daarbij hadden ze voor hun vragen toch echt de docent van Zorg & Welzijn nodig. Een leerling reageerde zijn frustratie af in de uitroep: 'Waarom doen we Verzorging bij Nederlands? Van mij hoeft dat niet. Waarom doen we niet gewoon Nederlands bij Nederlands?' Leerlingen waren er niet altijd van overtuigd dat het zoeken naar verbanden en kernzinnen uiteindelijk wel zijn vruchten af zou werpen. Zouden deze zaken wel echt bevestigd gaan worden bij de uiteindelijke toets? Er stond nu toch iemand anders voor de klas dan bij Verzorging?

Daarnaast was het zelfinstruerende en zelfontdekkende karakter van de werkkaarten duidelijk te hoog gegrepen. Voor de meeste leerlingen blijven de theoriekaternen 'droge' en pittige materie. Een duidelijke en heldere uitleg van de docent blijkt voor deze leerlingen dan onmisbaar.

Ook was de samenwerking van docenten een verbeterpunt. Niet voor niks was een van de meest voorkomende tips van leerlingen ter verbetering: het zou goed zijn dat docenten meer samen zouden overleggen. Niet alle docenten uit de sectie Zorg & Welzijn bleken bijvoorbeeld op de hoogte van de lopende lessen bij Nederlands. Op het gebruik van het spiekbrieftje reageerden ze soms dan ook met enige verbazing. Dat heeft zeker zijn terugslag op de lessenserie gehad.

Dus...

Toch stelden leerlingen het idee achter het project zeker op prijs. Opvallende resultaten uit vragenlijsten en leerlinginterviews achteraf waren dat leerlingen het maken van samenvattingen (en spiekbrieftjes!) als een zinvolle en nuttige leeractiviteit zien. Tijdens de lessen Nederlands gaven ze aan dat ze het zeker goed vonden om zelf vragen te moeten bedenken. Ze bleken ook goed in staat te zijn aan te wijzen waar naar hun smaak de schrijvers van de lesboeken de fout ingingen. Leerlingen schreven het al in hun brieven aan mevrouw Hofmans: teksten uit de katernen *Zorg & Welzijn* zijn door hun onduidelijke en onoverzichtelijke opzet niet of nauwelijks samen te vatten.

Kan Nederlands een helpende hand reiken bij vakken waar leerlingen geconfronteerd worden met lastige theorieteksten? Leerlingen aanleren om hoofdzaken van bijzaken te onderscheiden en om verschillende tekstverbanden te herkennen, heeft weinig zin als schoolboekmakers dat zelf niet eens doen. Een pientere leerling zag terecht in dat ze voor een goed begrip van de tekst beter gebruik kon maken van de hulp van anderen en haar eigen ervaring dan dat ze zich heel intensief met de leerstof bezighield: 'Het is veel beter om je katern gewoon een paar keer goed door te lezen. En het helpt dan als ze bij Zorg & Welzijn van tevoren duidelijk zeggen wat echt belangrijk is om te leren. Als je je praktijkopdrachten goed maakt dan kom je ook al een heleboel van de theorie te weten.'

De teksten van *Zorg & Welzijn*, die leerlingen eenvoudigweg voor veel problemen stelden, speelden daarom niet weinig mee bij het geringe succes van deze lessenserie. De lengte en warrige structuur van de teksten gaven leerlingen het gevoel dat het bijna ondoenlijk was om een goede samenvatting te maken. Dat motiveerde hen niet om met deze teksten actief aan de gang te gaan zoals ze dat bij de teksten in de leergang Nederlands moeten. Waarom moesten zij zo nodig aan de slag om hun theorieteksten helderder en overzichtelijker te maken? Het was toch de verantwoordelijkheid van de schrijvers van de methode dat ze hun boodschap helder overbrachten? En daar hadden zij zeker gelijk in... ■